

му творения, и в която се откроява цялата джлбочина на неговата страждаща душа, покрусена не от националните ни неуспехи, а от онова несъответствие между блена и действителността, виждано от всеки човек, под каквото хоризонти и да живее той, но схващано във всичката му трагедия само от избрани натури.

Затова и ни едно изследване върху Вазова не се е спряло с потребното внимание върху тия две страни, които го правят поет не само на българския народ, а поет с общочовешко значение. Националната страна на неговата поезия ни се е налагала, защото българинът от първите творчески стъпки на Вазова, та до днес е бил заставен по силата на много обстоятелства да отстоява повече своето право на живот като част от едно народно цяло, отколкото като член на общочовешкото семейство. От там и поклонението ни пред произведенията с по-временен характер.

Човешкото у Вазова произхожда от онова вдълбочаване в своята и в народната душа, в джлото на която се крият неразрывните връзки между човекът у нас и човека друг-

гаде. Човешкото у Вазова е създадено чрез народното и личното преживяване, а не чрез обратното превъплотяване на една идея, взета на готово из безпределните граници на една безотечественост. И в това достигане на човешкото чрез личното и народното, изразено с тъжата и смеха на едно чувствително сърце, е голямата значението на Вазовото дяло, което ще пребъде, докато има под небето хора, годни да разберат белезите на нашата твърда, но изразителна реч.

Вазова тепървра ще изучваме и упознаваме. До сега ние само живяхме с него сред делничността на едно безметежно битие или сред метежа на редица подеми и падения, най-добрият изразител на които беше той. Сега, когато неговата лира престава да бъде отзук на всяко по-значително събитие у нас, ние ще можем през събитията на миналото да прозрем възмечтаното от Вазова бъдеще — да същрем туй, което ще ни направи да пребъдем като равноценности сред ценностите на общата култура.

С. Чилингиров

Драмата на Вазова

Неговото драматическо творчество във всичката си пълнота и хронологически ред може да се обхване с един поглед от следния списък на драматичните му произведения: 1. Михалаки чорбаджи — 1882 г.; 2. Руска — 1883 г.; 3. Хшшове — 1894 г.; 4. Вестникар ли? — 1900 г.; 5. Службогонци — 1903 г.; 6. Борислав — 1909 год.; 7. Към пропаст — 1910 г.; 8. Под игото — 1911 г.; 9. Казаларската царица — 1912 год.; 10. Ивайло — 1913 г.

Както в другите видове на своето творчество, така и в драмата Ив. Вазов живее и твори в кръга на въпроси и интереси, които са близки на широката маса на интелигентния български свят. Неговата голяма и скъпа амбиция е да бъде общодостъпен и добре разбран. Той не претендира за никаква аристократична изключителност; напротив, мисли и чувствува като другите, и от това си прави едно качество, с което се гордее; той често подчертава, че е изразител на чувствата и идеологията на широкото мнозинство.

Сюжетите на неговите драми и комедии са винаги злободневни въпроси и всекидневни интереси; големите морални, психологически обществени въпроси му са доста чудни. Неговите задачи са винаги по умствения ръст на широката маса, близки и понятни ней, и стоят на равницето на нейните принципи и духовни интереси изобщо. Вазов се явява почти винаги изразител на една идеология и чувствителност, които могат да се определят като присъщи на нацията, и затова обикновения величален тип, с който го кичат, национален поет, отговаря в голяма степен на истината. Всеки почти малко или много образован българин е винаги на висотата на неговите художествени задачи; той може да преживява всяко негово произведение без затруднение, без напрежение, без усилие и почти в по-вечето случаи — в пълна хармония с принципите и чувствата си; той няма нужда да преодолява умствено автора, за да проникне в джлбочината на неговата мисъл и слушащите на резки конфликти с него на почвата на идеи и мироглед са ограничени до един неголям кръг последователи на противни възгледи. Това придава винаги този тип, охолен и спокойно сериозен вид на зрителната зала при всяко представление на негова пиеса. В погледите на зрителите свети една мисъл, която се постига без напрежение, едно чувство, което се преживява без усилие.

Сюжети за драмите си Вазов черпи еднакво от съвременния живот и историческото минало, даже предимно от съвременния живот: от десет негови пиеси само три са исторически — Борислав, Към пропаст и Ивайло.

Пиесите от съвременния живот могат да се разделят на две групи — едни, които възсъждават епохата преди освобождението, други, които рисуват живота след освобождението и до най-ново време. От първата група са: Руска, Хшшовете и Под игото, а от втората: Михалаки чорбаджи, Вестникар ли?, Службогонци, Казаларската царица.

Вазов е закърмен с конните, идеите и поривите на доосвободителната епоха, физически и морално той е израсъл и закрепил в нея; затова тя се рисува във въображението му винаги в ореола на добродетелите на своите герои, и той храни към нея само адмирация.

Тя наистина има своите черни страни, има своите печални герои, изменници на рода си от типа на Куздо (Руска), Добривич и Крецуелско (Хшшове), Стечков и чорбаджи Йордан (Под игото), но всички тези петна бледните и се губят при блясъка на редица светли образи: една Руска, която, за да запази своята чест и да избави сънародниците си от зли напаси, убива турска полицейски чиновник Кърджи Осман и бяга в планината; един дядо Лулчо, оригинален, умен и смел старец, който чрез мъдростта на естествения си ум и на единствената си книга, която знае наизуст — Александрията — може в трудни моменти да бъде добър съветник, а чрез смелостта си може да бъде верен и добър сподвижник; всички тези немили-недраги изгнаници в чужда Ромжия — Странджата, Македонски, Бръжков, Владиков и др. (Хшшовете), които живеят посред най-голяма нужда с пълно примирение и най-високата цена и смисъл на своя живот намират в пожертвуването му върху олтара на отечеството; — тях равните по благородство на чувствата и характерите сподвижници на същата идея в поробена България — Огнянов, Соколов, чорбаджи Марко, Рада и др. (Под игото). Наблюденията си над епохата после освобождението и художествените си съхвашания Вазов е пресъздад в три комедии и една драма — Михалаки чорбаджи, Вестникар ли?, Службогонци и Казаларската царица.

В своите пиеси Вазов обича широко, епически да схваща живота. От тази страна той е имал хубавите образци на Шекспира. Обаче той не е можал да преодолее опасностите и тъжностите на тая богата техника и затова у него не всичко е съвършенство от тази страна. Вторичните задачи твърде много го увличат и отвличат от пряката и първа задача на драматурга — развитието на една органически споена чрез драматично напрежение интрига, най-същественият елемент на всяко драматично изображение. Вместо интензивно развитие на фабулата, като най-специфична същина на драмата, Вазов по-често дава едно екстензивно, епично развитие на тая фабула. Епизодичните сцени най-често прекъсват действието. По този начин неговите пиеси получават характер на широки епични картини с богат битов или исторически фон и изобилна характеристика на лицата, но лишиени от онази захватлива сила, която напрегнатото, органическо развитие на централната драматическа интрига може да даде на една истинска драма. Неговите пиеси са повечето драматични картини, отколкото драми в същински смисъл.

Популярността на идеите и сюжетите е дала на Иван Вазов сравнително с други наши драматурзи най-голям театрален успех. От 1907 до 1920 год. в Народния театър са били поставени на сцената повечето от драмите му, именно: Пролога, Хшшовете, Към Пропаст, Борислав, Под игото, Казаларската царица и Ивайло. Голям успех е имал на провинциалната сцена, особено през 80-те и 90-те години от миналия век, драмата Руска. Благородството на поривите и смелостта на жестът у младата героиня, свързани с неизгладените още спомени от тежкото турско робство, живо са будили чувствата и пълнили въображенията с омаята на тоя наивен, но блъскав образ. Михалаки чорбаджи е имал също, макар по-малък успех през 80-те години на миналото столетие. Острата насмешка върху турците,

чорбаджите и тяхната клиентела е била едно с особенна наслада вкусявано удовлетворение от онова поколение, което едва преди няколко години се е възяло избавено от произволът, алчността и насилиществото на сподвижниците на турските господари.

Драматическото творчество на Вазова има свое историческо значение както за развитието на театър и драматическото изкуство у нас, така и за театралното възпитание на публиката. Това особено важи за две негови пиеси: Михалаки чорбаджи и Руска. 80-те години на миналия век, които са почти началото на новия на театър, са епоха на Михалаки чорбаджи и Руска. Шумният театрални представления на тези две пиеси едно цяло десетилетие са школата на артисти и публика; те са началото на онова по-високо развитие, което публика и Народен театър, като институт за национално театрално изкуство, достигат, за да могат едните да вкусяват, а другите да изпълняват Молиера, Шекспира, Ибсена и др.

Б. Ангелов

Вазов и Юго

В грамадното поетическо наследство, което остави Вазов, не се преплитат много влияния. Неговия гений се развива със самостойно: той е писал първите си работи без да познава дълбоко и основно почти нито един от големите гении на човечеството. Едва по-късно Вазов се запознава с чуждите литератури и около него започват да витаят поетическите образи главно на Пушкин и Лермонтов, а по-после и на френските романтици.

С един от тях Вазов е особено свързан — Виктор Юго. При едно близко проучване произведенията и живота на двамата писатели*) се виждат дълбоки сходства между тях. Вазов е проучавал творчеството на Юго и, главно, възхищавал се от него. Патриарха на френската романтика е сложил отпечатък върху произведенията на най-всеобемния наш поет. Като Юго, и Вазов работи половин век над словото и като него прояви талантът си във всички литературни родове: епос, лирика, драма. Работоспособността и на двамата неизимерни.

Но главното нещо, което сближава Вазов с Юго е прославата на родината. Всички литературни критики са съгласни, че тяхната поезия беше почти изключително националистическа. За тях отечеството е нещо много свято, цел, към която трябва да бъдат устремени усилията на целия народ. Подобно на Юго, и Вазов умееше да се възхищава от големите личности в нашата история. И ако Юго написа знаменитото си стихотворение „Lui“ в прослава на Наполеона, Вазов създаде Епопеята на забравените, с която оживи образите на колосите в нашето духовно и политическо възраждане: Паисий, Левски, Раковски...

Когато описват природата дори, тия двама поети я чувствуват по-живи, по-светла, ако е природата на родната земя. За тях чуждия въздух е почти невъзможен. Гернсей и Русия може да крият спомени за тяхната мъжа и копнени.

Безкрайният оптимизъм, който лъжа от творчеството на Юго е вложен и в произведенията на Вазова. Може би той се дължи на обстоятелството, че и двамата поети се чувствуваха здраво стъпили на земята, подкрепени отечно бликащите изненади.

Разбира се, в темпераментите и дарованията на двамата поети има големи различия. Обаче, всеки ще се съгласи, че при поставяне на тия двама национални *рэгэльз* поети, се чувствува още при пръжните за една истинска драма. Неговите пиеси са повечето драматични картини, отколкото драми в същински смисъл.

Популярността на идеите и сюжетите е дала на Иван Вазов сравнително с други наши драматурзи най-голям театрален успех. От 1907 до 1920 год. в Народния театър са били поставени на сцената повечето от драмите му, именно: Пролога, Хшшовете, Към Пропаст, Борислав, Под игото, Казаларската царица и Ивайло. Голям успех е имал на провинциалната сцена, особено през 80-те и 90-те години от миналия век, драмата Руска. Благородството на поривите и смелостта на жестът у младата героиня, свързани с неизгладените още спомени от тежкото турско робство, живо са будили чувствата и пълнили въображенията с омаята на тоя наивен, но блъскав образ. Михалаки чорбаджи е имал също, макар по-малък успех през 80-те години на миналото столетие. Острата насмешка върху турците,

Д. Б. Митов

Кътчета из душата на поета

1

С Ив. Вазова се запознах по отблизо през есента на 1920., когато почнаха приготовленията за неговия петдесетгодишен юбилей. Тогава той често идваше в Народната библиотека, станала вече средище на всяко културно начинание или тържество, особено ако то има връзка с литературата и изкуството ни.

Вазов идва почти всеки ден, обикновено в часовете, когато няма още посетители при директора или поддиректора. Интересуваше се да знае какви мерки се взимат и да „помоли“:

— Да не се прави много шум! Даже, ако може, да се отложи. Сега не е време за тържества. Цял народ е в скръб, земята ни е потопена в мъка, — думаше той, като се обръщаше към г. Чилингирова, член на юбилейния комитет.

И думите му не допускаха никакво съмнение в тяхната искреност. Той гиказваше с такава простота и наивност, които бяха всякога отличителни белези на неговата реч и неговите обноски. При почти всекидневните ни срещи аз не забелязах у него нито сянка от самомнение, високомерие, пристореност, гордост или поза, свойства на толкова други Аполонови чада. И сега като че го слушам да казва:

— Не! И защо толкова блъск? Знайте, ще накарат сърдцето ми да се пръсне от вълнения.

И ето неговата внезапна смърт подкрепя думите му неопровергими. Малко е трябвало да спре да тупти това сърце, побирано в себе и отразявало твой върно от половина век насам радостите и скърбите на цял народ.

Но особно мили бяха тази му простота и наивност в разговори, които не засягаха него. А той наистина отбягваше разговора за себе си. Не общаше и голямо общество, говореше винаги на нисък глас и много малко. Видял и преживял толкова много, той никога не се впускаше да разправя, задоволяваше се само да слуша и да по-търди с по-силно поклащане на главата напред, с едно винаги, будно пламаче, в изразителните очи под нависнали бели вежди и с напиране напред със събраните показалец и среден пръст, между които винаги димеше цигара в късо янтърно цигаре:

— Да, така е. Аз... Или, кога се съобщеше нещо ново, но обикновено, да каже изведнож с разширен, закръглен поглед, сериозен израз на лицето и полуотворени уста;

— Твой ли? И това „твой ли“ биваше казано със същата наивност, която е свойствена само на детските души и която трогва до сълзи.

А Вазов имаше детската душа.

2

И може би затова децата и юношите твой много го обичаха.